

fejlődés mutatkozik. Néha úgy érezzük: kicsit túl lassú. De még így is az a véleményem, hogy a helyzet évről évre javul. Az említett két országban határozott változás ment végbe...

— Ön gyógyszerészként kezdte pályáját, aztán novellákat és regényeket írt. Mi vezérelte végül is a színházhoz?

— Nos, a magyarázat eléggé nevetséges. 55 éves fejjel kezdtem darabokat írni. A *Macskajáték* is, csakúgy, mint a *Tóték*, eredetileg regény volt; bár azt hiszem, epikus írásaim stílusa is meglehetősen drámai. Mindenesetre a feleségem buzdított rá, hogy idős fejjel megpróbálkozzam a drámaírói pályával. A feleségem elragadó, nagyszerű teremtés. Szakmájára nézve dramaturg; nem tudom, ismerik-e ezt a mesterséget? Angliában és a szocialista országokban létezik. Afféle színházi tanácsadó drámaügyegekben. Nos hát, ő ihlette színházi tevékenységemet. Amint látja, az indíték nem valami filozófiai mélységű.

— Vannak-e drámaírók, akik hatottak önre?

— Azt hiszem, bizonyos fokig hatott rám Eugène Ionesco és Slawomir Mrozek, a lengyel drámaíró is. Őt nagyon szeretem, kivált *Tangó* című drámáját. És most kérdezhetnék valamit én is? Hogy haladnak a *Macskajáték* próbái?

THE WASHINGTON STAR

1977. március 13.

(Fordította: Szántó Judit)

Örkény borotvaélen

Örkény Istvánt egy szubtilis és sötét humorú különös drámán keresztül ismertük meg, amely jelképesen tiltakozott mindenfajta megszállás, a mások ügyeibe való beavatkozás ellen. A *Tóték* volt ez a darab, a *Kötelesség áldozatainak* politikai hátterű rokona, amelyet két évvel ezelőtt mutattak be Párizsban. Most *Minimitoszai* jelentek meg, ezek a rendkívül rövid, néhány sortól néhány oldalig terjedő írások, amelyek a prózaverssel, a mesével, a tanmesével és a satírával tartanak rokonságot, és keveredik, sőt ötvöződik bennük a komolyság és a gúny, a humor és a tragikum, úgy, hogy könnyezve kell nevetnünk rajtuk.

Meghatározásukhoz a gyógyszerészek hajszálra pontos adagolási technikáját kellene felidézni — nem véletlen, hogy Örkény éppenséggel gyógyszerész volt, mielőtt megjárta az oroszországi hadifogolytáborokat, hogy aztán, 1956 októbere után hat évig gyárban dolgozzon. Az említett adagolás eredményeképpen végül egy iciny-piciny tabletta születik — pontosan elég ahhoz, hogy felébressze a halottat és felrázza az élőket. Mert a szóban forgó írások legjava hamisítatlan robbanótöltetet tartalmaz. Sötét humoruk, költői fantáziájuk emlékeztet Jarryra, Michaux-ra vagy Queneau-ra, de a magyar irodalomban minden bizonnyal új hangot szólaltatnak meg.

— Magyarországon — állapítja meg Örkény — jószerelem magamban vagyok, mint ahogy egymaga van minden író, aki az irodalmi hagyományokkal szakítani kíván.

— Miféle hagyományokról van szó?

— Mint ahogy az már nálunk közhelynek számít: a magyar irodalom legfőbb kincse a líra. Hisszük, hogy költők népe vagyunk és ha nem léteznének a nyelvi nehézségek, néhány költőnk világhírt szerzett volna. Líránk rangjának egyik oka, hogy költőink mindig nagyon érzékenyen reagáltak a történelmi helyzetekre, mindig részt vettek az eseményekben, mint Petőfi, aki 1849-ben elesett a szabadságharcban, és akiről azt mondták, hogy egyetlen költeménye is forradalmat tudott kirobbantani. Ezzel már azt is bevallottam, hogy prózánk és drámaírodalmunk nem olyan jelentős,

mint költészetünk. Mindazonáltal vannak kiváló regényíróink; irodalmi örökségünkben nagy elbeszélők találhatók, Balzac, Stendhal, Flaubert követői, akiknek prózája hatalmas folyamként árad.

— És ez a hagyomány ma is él?

Kezdetben én is ezt a nagy epikát követtem, amely változatlanul igen eleven, igen gazdag, igen népszerű. De ma már természetesen nem ez az egyetlen stílus. A két világháború között jelentkezett és áttört az avantgard; egyik legjobb képviselője a fiatal Déry Tibor volt. Néhány év óta pedig valóságos újjászületésnek lehetünk tanúi. A magyar irodalmi élet gazdagodik, egyre pezsgőbb, egyre forrongóbb. A hagyományos regény uralma ugyan nem enyészett el, de mellette egyéni kísérletek is napvilágra törnek.

— „Egyéni”-t mond — ez azt jelenti, hogy iskolák nincsenek.

— Olyan iskolák vagy csoportosulások, mint önöknél a szürrealizmus vagy az új regény, Magyarországon nincsenek. A hagyományokkal szakítani kívánó írók persze jó viszonyban vannak egymással, kollégák vagyunk és barátok, de nem működünk együtt, ki-ki a maga útját keresi.

— Ön személy szerint hogyan szakított a hagyománnyal?

— Vagy tizenkét évvel ezelőtt tértem le az epikus próza útjáról, mintegy lázadésként a magyarázat hegemoniája ellen. Elsősorban nem is mint író lázadtam fel a mindent kimondás, az aprólékos tájleírás, a tetőtől talpig való jellemábrázolás ellen, hanem mint olvasó. Bár gyakran csodálattal olvastam a nagy regényeket, közben rajta-rajtakaptam magam, hogy a számomra érdektelen oldalakat csak átlapozom; így akartam minél gyorsabban a lényeghez jutni, ahhoz, amit én fontosnak éreztem. És végül levontam a következtetést: én miért írjak le olyasmit, amit az olvasó átugrik, mert magától is könnyen el tudja képzelni? Ha például még oly pontos leírást olvasok egy szobáról, mégsem a leírt szobát látom magam előtt, hanem egy olyat, amit én ismerek, ami megfelel az én szobaalképzésemnek. Ha azt írom, hogy egy szereplő hazatért és bement a szobájába, ez elegendő. És ugyanígy: a festő tájképet fest, benne egy házzal, amelynek füstöl a kéménye — én viszont beérem azzal, hogy kéményről és fűstről beszélek, a többit az olvasó képzeletére bízom. Hát valahogy így szálltam szembe az epikus stílussal, és helyette célzásokra, a lényeges jelek megkeresésére szorítkoztam.

— És ez a *Minimitoszok*ban tökéletesen sikerült.

— Nem minden nehézség nélkül. Nagyon lassan fejlődtem. El akartam szakadni az epikus stílustól, csak hogy Magyarországon nem volt semmilyen irányzat, amelyhez csatlakozhattam. Mondjuk, hogy mai írásaim a groteszkkal tartanak rokonságot. Csak hogy míg az önök irodalmában a groteszknak hagyománya van, a miénkben e műfaj terén csak elszigetelt, egymástól független kísérletek léteztek. Nem voltak hagyományok, nem voltak példák, amelyekre támaszkodhattam volna. És mint minden író, aki ez idő szerint Magyarországon egyéni utakkal próbálkozik, nekem is egész egyedül kellett előrenyomulnom, ami számos tévedéssel, félresiklással járt. Mert valóban ez a helyzet: ha az ember nem a bevált és elismert stílusok között válogat, akkor néha kénytelen olyasmit is feltalálni, amit másutt már évszázadokkal korábban feltaláltak. Tudniillik a saját nyelvén kell újra feltalálnia. És ez az íróra nézve roppant szomorú gyakorlati következményekkel jár. Az eredmény: rengeteg elhibázott oldal, továbbá számos regény-, novella- vagy színdarabötlet, amely mint terv látszólag könnyű, de az állandó rögtönzés szituációjában egyszerűen megvalósíthatatlannak bizonyul.

— A *Minimitoszok*ban mégis sikerült egyfajta végtelenül gyors, alluzív hangnemet találnia, sőt: néhány sorban egyszerre képes feltárni valamely helyzet mulatságos és tragikus oldalát.

— A kötetben nyolcvan írás van; de fiókjaimban még jó négyszáz lap, amelyek elhibázottak vagy csak félig sikerültek. A groteszk lényege, hogy egyensúlyt találjunk a nevetséges és a tragikus között. Az ember borotvaélen táncol, és elég akármilyen semmiség, egy fölösleges vagy egy rosszul megválasztott szó, és az egyen-

súly felbillen. Ezért fecserlek el rengeteg munkaórát, néha csupán csak arra, hogy felbukkanjon az az egyetlen szó, amely megmenti az egyensúlyt.

— Már a címben is rálelt a legpontosabb kifejezésre; hiszen írásai mind egy-egy, valamennyiünket fogva tartó fantazmagóriát idéznek fel, egy-egy olyan mítoszt, amelynek, a modern életben ki vagyunk szolgáltatva.

— Ehhez a címhez mindegyre gratulálnak nekem. Csakhogy a magyar cím így hangzik: *Egyperces novellák*. A „*minimitoszok*” valóban tökéletes cím, de Claude Roy talált rá, ő, akinek a francia nyelvű kiadást is köszönhetem.

Claude Bonnefoy
LA QUINZAINÉ LITTÉRAIRE,
1970. október 1—15.
(Fordította: Szántó Judit)

Egy kis nép hangja

— Az *Egyperces novellák* francia kiadásában, a *Minimitoszok*ban ez olvasható: „A szövegeket válogatta és magyarból fordította Tardos Tibor”. Mik voltak ennek a válogatásnak a kritériumai?

— Ezek az ironikus-szatirikus és többnyire igen rövid szövegek mindig valamilyen sajátos magyar, sőt, budapesti problémából indulnak ki. Így hát ki kellett küszöbölni azokat, amelyek túlságosan kötődnek valamilyen helyi szituációhoz, és így a francia olvasó számára érthetetlenek lennének (hacsak nem iktattunk volna be egy, magánál a szövegnél terjedelmesebb jegyzetapparátust). Meg aztán itt vannak a fordítási problémák is, amelyek a teljes verbális kötetlenség esetében különösen súlyosak. Egészében és amennyire én megítélhetem, a francia fordítás figyelemreméltóan sikerült.

— Az ön „minimitoszai”, olvasva, egyszerre emlékeztetnek a prózában írt költeményekre és az újságok tudósításaira. Mi hát a funkciójuk?

— Először is a magam használatára írtam őket, amellet, a napilapok tudósításaival ellentétben, ötévesével-hatosával megjelentek az irodalmi folyóiratokban. Egy-fajta alapábra megteremtésére törekedtem, amelyből aztán az egész képet újra lehet komponálni, vagy más szóval: jelbeszédre törekedtem. Ezek az írások feltételezik az olvasó részvételét, aktív együttműködését: ha van bennük tanulság, nos, azt az olvasónak kell levonnia.

— Nem adja meg néha ön is ezt a tanulságot? Gondolok például azokra az írásokra, amelyek a sztálini módszerekkel kapcsolatos élményeit tükrözik, kivált a *Sportra*. Itt egy groteszk versenyről van szó, ahol a lovakat jogászok helyettesítik, és az utolsó mondat így hangzik: „Hiába, a művészek nem hagyják magukat visszafogni!”

— Tapasztalatom megtanított rá, hogy bár az embert bizonyos pontig meg lehet rontani, de vannak emberi cselekvések, amelyek megronthatatlanok. Visszatérve az idézetre, azt hiszem, az igazi művésznek az a dolga, hogy keresse az igazságot; szakmája kötelezi erre. Így hát ő került szembe elsőnek a rosszul alkalmazott igazságokkal vagy a terrorral.

— Egyes írások a mélységes kiábrándultság, a pesszimizmus benyomását keltik.

— Pesszimizmus, optimizmus... gyűlölöm ezeket az összevissza alkalmazott kategóriákat. Az emberek kapcsolatai túl komplexek ahhoz, hogy az ilyen elemi fogalmaknak értelmük lehessen.